

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

УДК 343.343.3

М.А. САМБОР,

кандидат юридичних наук, лауреат Всеукраїнського фонду юридичної науки академіка права В.В. Сташиса, лауреат Міжнародної премії академіка П.П. Михайленка Міжнародної академії фундаментальних основ буття, лауреат відзнаки НАН України «Талант, натхнення, праця», старший інспектор штабу Прилуцького МВ УМВС України в Чернігівській області (з обслуговування міста Прилуки та Прилуцького району), член Прилуцької міської міжвідомчої координаційно-методичної ради з правової освіти населення, член Міжвідомчої ради з питань сім'ї, гендерної рівності, демографічного розвитку, запобігання насильству в сім'ї та протидії торгівлі людьми Прилуцької міської ради

ХУЛІГАНСТВО ЯК СКЛАД ДІЯННЯ, ЩО ПЕРЕДБАЧАЄ ЮРИДИЧНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ, В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ МАТЕРІАЛЬНОГО ТА ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРО АДМІНІСТРАТИВНУ ТА КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

У статті автор розглядає підстави для застосування кримінальної відповідальності та адміністративної відповідальності за вчинення хуліганських дій. Вивчаються доктринальні погляди на підставі юридичної відповідальності за хуліганські дії. На підставі аналізу пропонується встановити один вид юридичної відповідальності за вчинення хуліганства або ж деталізувати об'єктивну сторону цього діяння, що буде підставою для розмежування юридичної відповідальності за хуліганство.

Ключові слова: юридична відповідальність, кримінальна відповідальність, адміністративна відповідальність, правопорушення, хуліганство, об'єктивна сторона.

Постановка проблеми. Сучасне реформування кримінальної юстиції, яке охопило не лише процесуальну сферу, а й норми матеріального кримінального права, зумовило виникнення ряду суперечливих позицій, пов'язаних із сприйняттям новацій. Серед таких неоднозначних новел, які введено у законодавчу сферу, – поняття кримінального проступку. Перш за все неоднозначність його сприйняття пов'язана з тим, що кримінальний проступок як поняття матеріального кримінального права, що встановлює підстави кримінальної відповідальності, вперше на законодавчому рівні закріплено у Кримінальному процесуальному кодексі України від 13 квітня 2012 р. (далі – КПК України) [6].

Таким чином, виникла прогалина законодавчого регулювання, зумовлена відсутністю закону України про кримінальні проступки, оскільки саме такий законодавчий акт, виходячи з положень ст. 3 КПК України, мав би визначити перелік кримінальних проступків, дати законодавчу дефініцію цього поняття та, зрештою, визначити юридичний склад і перелік кримінальних проступків.

КПК України набрав чинності 19 листопада 2012 р., однак і до цього часу немає такого законодавчого акту, який би визначав поняття та склад кримінальних проступків.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Останнім часом питання, пов'язані із введенням у дію нового Кримінального процесуального кодексу України, особливостями кри-

мінального провадження, стають предметом наукових досліджень широкого кола вчених-юристів. Дослідженню цього аспекту юридичних проблем присвятили свої праці В. Пшонка, А. Портнов, В. Тацій, Л. Лобойко, Л. Удалова, В. Коваленко, В. Маляренко та ін. Значущість таких праць аж ніяк не можна недооцінювати, оскільки вони спрямовані на дослідження актуальних з погляду юридичної науки та практики питань. Однак більшість з них лише дотично аналізували питання кримінального проступку. Так, В. Маляренко запропонував віднести до кримінальних проступків усі адміністративні правопорушення, які мають судову юрисдикцію [7, с. 14]. За таких обставин до зазначеної когорти адміністративних проступків, які мають бути криміналізовані, на думку В. Маляренка, належить і дрібне хуліганство.

Виходячи зі сказаного, **метою цієї статті** є дослідження складу адміністративного проступку та злочину, які встановлюють відповідальність за хуліганство, та можливості переводу дрібного хуліганства з адміністративного проступку у розряд кримінального проступку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Очевидно, з чого слід розпочати дослідження – це об'єкт правопорушення, відповідальність за які передбачена ст. 173 Кодексу України про адміністративні правопорушення («Дрібне хуліганство») (далі – КУпАП) та ст. 296 Кримінального кодексу України («Хуліганство») (далі – КК України).

Об'єктом правопорушення за ст. 173 КУпАП є суспільні відносини у сфері громадського порядку. Громадський порядок – це обумовлена потребами суспільства система врегульованих правовими та іншими соціальними нормами система відносин, що складаються у громадських місцях у процесі спілкування людей, і яка має на меті забезпечення спокійної обстановки суспільного життя, нормальних умов для праці і відпочинку людей, діяльності державних органів, а також підприємств, установ та організацій [1, с. 334]. В.О. Навроцький зазначає, що основний безпосередній об'єкт хуліганства – громадський порядок [3, с. 697]. Громадський порядок – це комплекс відносин між людьми, що склався у суспільстві, який забезпечує громадський спокій, недоторканність особистості та цілісність власності, нормальне функціонування державних та громадських інститутів. З точки зору коментованої статті Кримінального кодексу Російської Федерації, яка встановлює відповідальність за хуліганство (ст. 213 – зазначено нами – М.С.), не важливо, встановлені такі норми дотримання громадського порядку державою чи вимогами моралі [4, с. 541–542]. Внаслідок цього можемо зробити висновок про те, що як для складу адміністративного проступку за ст. 173 КУпАП, так і складу злочину за ст. 296 КК України, існує єдиний об'єкт посягання – громадський порядок, що являє собою сферу суспільних відносин, яка охороняється законом від протиправних посягань.

Більш за все розмежування цих двох протиправних діянь має відбуватися за об'єктивною стороною.

В.А. Ломако зазначає, що з об'єктивної сторони хуліганство є суспільно небезпечною дією, що грубо порушує громадський порядок. Особлива зухвалість і винятковий цинізм є основними і обов'язковими показниками грубого порушення громадського порядку. Особлива зухвалість – це нахабне поведіння, буйство, бешкетування, поєднане з насильством, що спричинило тілесне ушкодження чи знущання над потерпілим, знищення або пошкодження майна, тривале порушення спокою громадян, зрив масового заходу, тимчасове порушення нормальної діяльності установи, підприємства, організації або громадського транспорту тощо. Винятковий цинізм – це демонстративна зневага щодо норм моральності, наприклад, груба непристойність, публічне оголення, знущання над хворими, немічними особами, які перебувають у безпорадному стані та ін. Для кваліфікації вчиненого хуліганства за ч. 1 ст. 296 КК України достатньо наявності в діях винної особи однієї з цих ознак – особливої зухвалості або виняткового цинізму [2].

В.І. Олефір стверджує, що відмінною особливістю дрібного хуліганства від хуліганства, що карається в кримінальному порядку, є те, що воно не має характеру грубого порушення громадського порядку, яке заподіює суттєву шкоду суспільним відносинам, правовим та законним інтересам громадян. Дрібне хуліганство необхідно відрізнити від таких схожих дій, як самоправство, приниження гідності, заподіяння побоїв, або інших проступків, які мають наслідком адміністративну відповідальність (поява у нетверезому стані у громадських місцях, порушення правил руху і т. ін.) [1, с. 334].

Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони адміністративного правопорушення є місце його скоєння, а саме – громадське місце [1, с. 335]. В.О. Навроцький стверджує, що Кримінальний кодекс не пов'язує наявність хуліганства з його вчиненням у громадських місцях [3, с. 697].

Кримінально караним є грубе порушення громадського порядку. Грубість порушення громадського порядку визначається з урахуванням місця вчинення хуліганських дій, їх тривалості, кількості і характеристики потерпілих, ступеня порушення їхніх прав та законних інтересів тощо. Таким чином, грубе порушення громадського порядку має місце тоді, коли йому заподіюється істотна шкода, коли хуліганство пов'язане з посяганням та інші правохоронювані цінності, задля збереження яких підтримується громадський порядок, коли це зачіпає важливі інтереси чи інтереси багатьох осіб, коли відновлення порядку вимагає значних, тривалих зусиль [3, с. 697].

Перший заступник голови Верховного суду РФ В.І. Радченко зазначає, що явна неповага до суспільства означає умисне порушення встановлених у ньому правил поведінки, яке має демонстративний характер. Воно може виявлятися, наприклад, у безладах, принизливому ставленні до громадян, тривалому характері посягання, наполегливому, незважаючи на зауваження, вчиненні суспільно небезпечних дій [4, с. 542]. Ст. 296 КК України, яка встановлює кримінальну відповідальність за хуліганство, зазначає, що кримінальна відповідальність настає за грубе порушення громадського порядку з мотивів явної неповаги до суспільства, що супроводжується особливою зухвалістю чи винятковим цинізмом. Таким чином, основною ознакою кримінально караного хуліганства є грубість. Разом із цим такі діяння конкретно не визначаються. Очевидно, це може бути зумовлено тим, що хуліганство може виражатися у надзвичайно різноманітних діяннях. Фактично, це характерне як для кримінально караного, так і адміністративно караного хуліганства.

Конкретні прояви цього правопорушення надзвичайно різноманітні. Таке розмаїття законодавець визначив терміном «інші подібні дії», до яких необхідно віднести: насильницьке вторгнення в громадські місця всупереч забороні певних осіб, які стежать за порядком; безпідставне порушення спокою громадян телефонними дзвінками, лихослів'я по телефону; співання непристойних пісень; вигуки, свист під час демонстрації кінофільмів; гвалт, крики з хуліганських мотивів біля вікон громадян у нічний час; справляння природних потреб у не відведених для цього місцях; поява у громадському місці в оголеному вигляді; самовільна без потреби зупинка комунального транспорту; нанесення непристойних малюнків на тротуари, стіни, паркани, двері чи вчинення написів нецензурного змісту; неправдиве повідомлення про смерть родичів, знайомих, якщо це не призвело до тяжких наслідків; грубе порушення черг, яке супроводжується ображенням громадян та проявленням неповаги до них; знищення або пошкодження з хуліганських мотивів якого-небудь майна у незначних розмірах тощо [1, с. 335].

У Постанові Пленуму Верховного Суду України від 22 грудня 2006 р. № 10 «Про судову практику у справах про хуліганство» зазначається, що якщо таке порушення не супроводжувалось особливою зухвалістю або винятковим цинізмом, його необхідно кваліфікувати як дрібне хуліганство за ст. 173 Кодексу України про адміністративні правопорушення [5].

Відтак, межа між адміністративним проступком і кримінально караним діянням, які виступають підставою для застосування юридичної відповідальності за хуліганство, настільки розмита, що її встановити практично не можливо (за винятком, коли хуліганство супроводжується іншими протиправними діяннями, наприклад, заподіянням тілесних ушкоджень тощо). У переважній більшості межування цих складів правопорушень законодавець відносить до внутрішнього переконання уповноваженої посадової особи, яка має право складати адміністративні правопорушення або відкривати кримінальне провадження. На наш погляд, це некоректно. Ми фактично маємо одну підставу та дві відповідальності. При цьому, яку відповідальність застосовувати, вирішує одна особа (навіть не суд), звідси підтверджується народна приказка «закон, як дишло...» продовження якої всім відоме.

Висновки. Ураховуючи вищевикладене, вважаємо, що необхідно виключити із законодавчої практики факти встановлення різних видів юридичної відповідальності за одну й ту ж підставу. Тому вважаємо за необхідне при прийнятті Закону України про криміналь-

ні проступки врахувати ці обставини та включити до його змісту норми, які встановлюватимуть відповідальність за хуліганство, разом із цим виключити такий склад із переліку адміністративних проступків. Або ж як варіант деталізувати у нормах, що встановлюють заборони, юридичні склади правопорушень, за які встановлюється юридична відповідальність, а відтак до особи застосовуються заходи державного примусу. Це гарантуватиме однозначний підхід до застосування видів юридичної відповідальності, усуне можливі зловживання з боку посадових осіб під час прийняття рішень про застосування того чи іншого виду юридичної відповідальності.

Список використаних джерел

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення: науково-практичний коментар / [Р.А. Калюжний, А.Т. Комзюк, О.О. Погрібний та ін.]. – [2-ге вид.]. – К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. – 655 с.
2. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар / [Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, С.Б. Гавриш та ін.]; за заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – К.: Концерн «Видавничий Дім «ІнЮре», 2003. – 1196 с.
3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [А.М. Бойко, Л.П. Брич, В.К. Гришук та ін.]; за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – [3-те вид., переробл. та доповн.]. – К.: Атака, 2003. – 1056 с.
4. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации/ [Г.Н. Борзенков, В.П. Верин, Б.В. Волженкин и др.]; отв. ред. В.М. Лебедев. – [6-е изд., перераб. и доп.]. – М.: Юрайт-Издат, 2007. – 944 с. – (Профессиональные комментарии).
5. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 22 грудня 2006 року № 10 «Про судову практику у справах про хуліганство» [Електронний ресурс]. – Режим доступу. – <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/va010700-06>
6. Кримінальний процесуальний кодекс України, Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України»: чинне законодавство з 19 листопада 2012 року: (офіц. текст). – К.: ПАЛІВОДА А.В., 2012. – 382 с. – (Кодекси України).
7. Маляренко В. До питання доктрини кримінальної юстиції / В.Маляренко // Право України. – 2009. – № 2. – С. 11–23.

В статье автор рассматривает основания для применения уголовной ответственности и административной ответственности за совершение хулиганских действий. Изучаются доктринальные взгляды на основания юридической ответственности за хулиганские действия. На основании анализа предлагается установить один вид юридической ответственности за совершение хулиганства или детализировать объективную сторону данного деяния, что послужит основанием для разграничения юридической ответственности за хулиганство.

Ключевые слова: юридическая ответственность, уголовная ответственность, административная ответственность, правонарушение, хулиганство, объективная сторона.

The article examines the reasons for the application of criminal liability and administrative liability for hooliganism. We study the doctrinal views on the basis of legal liability for bullying. Argued that the distinction between administrative and misdemeanor punishable act that serve basis for the application of legal liability for hooliganism so vague that it is almost impossible to install (except when accompanied by bullying other illegal acts, such as bodily injury, etc.). In most cases, says the author of the survey of offenses legislator refers to the moral certainty of the authorized official who has the right to make administrative violations or open criminal proceedings. In the author's view is incorrect, creates subjectivity in the approach to training, eliminating legal practice uniqueness. The author states that in such circumstances there is one reason and the two types of legal liability. At the same time that the responsibility to apply, solves one person (the officer be authorized by administrative records, or a person empowered to open criminal proceedings wool, and it's not even the court).

Given the above, the author proposes to exclude from the legal practice of evidence establishing different types of legal liability for the same reason. Proposed for adoption the Law of Ukraine on criminal

offenses into account these factors and to include its content standards that determinations of responsibility for the conduct, together with the following composition excluded from the list of administrative offenses. Or, alternatively, details of rules that establish prohibitions Law of the offenses for which legal liability is established, and then the person shall be subject to state coercion. This approach ensures an unambiguous approach to the application of the types of legal liability, eliminate possible abuses by officials in making decisions about the use of any sort of legal responsibility.

The analysis proposes to establish a kind of legal liability for bullying or refine the objective side of the act that will serve as the basis for the division of legal liability for hooliganism.

Key words: legal liability, criminal liability, administrative liability offenses, disorderly conduct, the objective side.

Одержано 25.10.2013.